

ภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ (Uji Shūi Monogatari)

บทคัดย่อ

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ที่มีสมณะเป็นตัวละครหลักพบว่า ตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์หลากหลาย มีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวก เช่น เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ส่วนด้านลบ เช่น การประพฤติผิดศีลของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เช่น เป็นบุคคลผู้มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่าประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน ส่วนในประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ จากการศึกษพบว่า ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาหลายนิกายในนิกายต่าง ๆ ที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาในสมัยเฮอันจนถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น ซึ่งเชื่อว่าเป็นช่วงที่มีการแต่งและรวบรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ลักษณะของความเชื่อสะท้อนออกมาในเชิงของวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องการขอฝน การสวดมนต์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย โดยเป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบันและชาติหน้ามากกว่าความเชื่อที่เป็นแก่นแท้ของปรัชญาพระพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นสากล ซึ่งสอนให้ผู้คนเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การทำความดีละเว้นความชั่ว การละอายและเกรงกลัวต่อบาป ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบในนิทานเป็นความเชื่อของสมณะในพระพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ (Tendai) นิกายฉิงงง (Shingon) และนิกายโจโดะ (Jōdo) นอกจากนี้ยังพบความเชื่อในนิกายโจโดะชิน (Jōdo Shin) นิกายฮุซโซ (Hossō) นิกายคุมุสะ (Kusha) และความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโตแบบมูเง็นโด (Shugendō) และอมเมียวโด (Onmyōdō) อีกด้วย

คำ

สำคัญ

นิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ, ภาพลักษณ์ของสมณะ, นิกายเท็นดะอิ, นิกายฉิงงง, นิกายโจโดะ

The Image of Bonzes and Japanese Buddhist Beliefs in Uji Shūi Monogatari

Abstract

This research aims to study the image of the Bonzes and Japanese Buddhist Beliefs in Uji Shūi Monogatari. Regarding to the study in Uji Shūi Monogatari, the findings showed They owned various characters which not only represent the positive images but also the negative images representing their beliefs. For examples, positive images show what should be strictly followed according to their deep faith in the Buddhism's doctrines. The negative images, on the other hand, show forbidden principles they had applied against the Buddhism's doctrines. In addition, there are also other images which are difficult to interpret due to their ambiguity. Moreover, according to the religious beliefs in Buddhism in the story of Uji Shūi Monogatari claimed that most of the beliefs involved are with a ritual ceremony in Mahayana Practices, which have been used up from Heian period until the early Kamakura period. In this era, it was believed that the story of Uji Shūi Monogatari had been written and documented. Having the beliefs in term of culture such as pray for rain or for treating illnesses by have shown the purpose of Buddhism practices to attain the achievement for present life and the next life. The practices have apparently demonstrated the profitable lifestyle rather than traditional beliefs in Buddhism as its actual substance in the aspect of "Karma". The conservative of religious beliefs are like 'to go around, come around', 'to act virtue and omit wickedness' and 'to be ashamed from doing bad things and afraid of the bad karma'. The most Buddhism beliefs found in the telling story were in Tendai Practice, Shingon Practice and Jōdo Practice which involve the positive image of the monks in these practices. Furthermore, there were the beliefs in Jōdo Shin practice, Hossō Practice, Kusha Practice and also the fusion of the traditional beliefs in Buddhism between Shugendō Practice and Onmyōdō Practice.

Key words

Uji Shūi Monogatari, Image of Bonzes, Tendai Practice, Shingon Practice, Jōdo Practice

1. ความนำ

ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ 「宇治拾遺物語」 มีการรวบรวมเรื่องเล่าต่าง ๆ ไว้ด้วยกันทั้งหมด 197 เรื่อง สันนิษฐานว่า น่าจะมีการรวบรวมขึ้นในช่วงต้นของศตวรรษที่ 13 โดยไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งที่แน่ชัด สันนิษฐานว่า เนื้อหาน่าจะมีการคัดลอกมาจากหนังสือ อุจิตะอินะงง โมะโนะงะตะริ 「宇治大納言物語」 ซึ่งเชื่อกันว่า รวบรวมโดยขุนนางตำแหน่ง คนตะอินะงง 「今大納言」 ชื่อ ทะกะกะกุนิ 「隆国」¹ เนื้อเรื่องมีหลายประเภท มีทั้งเรื่องราวที่มีคุณค่า น่ายกย่อง เรื่องสนุกสนาน น่ากลัว ขวนสยงของขวัญ น่าสงสาร สกปรก ทรยศ โหดร้าย มีเรื่องโกหกและตลกขบขัน โดยมีการรวบรวมเป็นหนังสือเย็บเล่มได้ทั้งหมด 14 เล่ม และเชื่อกันว่าเป็นต้นฉบับของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิตะอินะงง โมะโนะงะตะริ (保治小林、和子増古, 2013, p.23-24) นิทานเรื่องเล่านี้เป็นแหล่งศึกษาข้อมูลที่สำคัญของนักเขียนในรุ่นหลังอย่าง อิฮะระ ซะอิกะกุ 「井原西鶴」² อะกุตะงะวะะ ริวโนะสุเกะ 「芥川龍之介」³ โดยเฉพาะ อะกุตะงะวะะ ริวโนะสุเกะ มีการนำเอานิทานเรื่องเล่าเล่มนี้มาเป็นต้นแบบในการแต่งเรื่องสั้น จนมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันมากยิ่งขึ้น (อรรถยา สุวรรณระดา, 2558, น.123-124)

เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ นี้มีตัวละครเอกเป็นสมณะจำนวนมากทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่มักจะคิดว่า เนื้อเรื่องคงจะเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการนำเสนอแนวคิด และส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เนื่องจากปลายสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นนั้นพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายความเชื่อจากชนชั้นสูง ขุนนางในราชสำนักมาสู่ผู้คนระดับชาวบ้าน เนื่องจากอิทธิพลการเผยแพร่คำสอนเรื่องการสวดเน็มบุชู 「念仏」

ของพระโฮเน็น 「法然」 (ค.ศ.1133-1212) ที่มุ่งช่วยเหลือผู้คนทั่วไปให้พ้นทุกข์ (佐々木馨, 2010, p.5) แต่จากการศึกษากลับพบว่า มีเนื้อหาที่หลากหลายซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ จะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคมสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้นได้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

2.2 เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

3. สมมติฐานการวิจัย

3.1 ภาพลักษณ์ของสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ มีทั้งด้านบวก เช่น เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถื่อและยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และด้านลบ เช่น การประพฤติผิดศีลของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เช่น เป็นบุคคลผู้มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่า ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน

3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มักพบในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนานิกายเห็นตะอิ นิกายมิงงน และนิกายโจโดะ ในช่วงสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวมักปรากฏในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก

¹ หมายถึง คนตะอินะงง มินะโมะโตะ โนะ ทะกะกะกุนิ 「権大納言源隆国」 (ค.ศ. 1004-1077) เป็นบุตรชายคนที่ 2 ของ มินะโมะโตะ โนะ โทะมิตะกะ 「源俊貴」 (ค.ศ. 960 -1027) มีชีวิตอยู่ช่วงปลายสมัยเฮอันกล่าวกันว่า ทะกะกะกุนิ เป็นผู้มีความรู้มากมายเกี่ยวกับเรื่องราวในสมัยโบราณทั้งของจีน และของญี่ปุ่นรวมทั้งเรื่องราวแปลกประหลาดที่ผู้อื่นไม่รู้

² อิฮะระ ซะอิกะกุ (ค.ศ. 1688-1763) เป็นนักเขียนผู้โด่งดังในสมัยเอโดะ 「江戸」 ผลงานที่สร้างชื่อคือ อุกิโยะ โนะ โสมิ 「浮世草子」

³ อะกุตะงะวะะ ริวโนะสุเกะ (ค.ศ. 1892-1927) เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่มีผลงานโด่งดังในสมัยเมจิ 「明治」 และทะอึโตะโม 「大正」 โดยเฉพาะผลงานเรื่องสั้นที่มีการนำนิทานเรื่องเล่าในสมัยโบราณมาตีความใหม่ด้วยสำนวนภาษาที่สละสลวย

4. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษานิทานเรื่องเล่าที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นเท่านั้น

5. วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้จะใช้วิธีการอ่านศึกษาวิเคราะห์และตีความนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ จากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณอย่างละเอียดโดยยึดตามฉบับของสำนักพิมพ์ฝั่งทะเลจีนตะวันออก «小学館» รวบรวมโดย ยะซุซุรุ โคะบะยะมิ «保治小林」 กับคะสุโกะ มะซุโกะ «和子増古」 ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 6 ปี ค.ศ. 2013

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

บทความวิจัยนี้ ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เป็นผลงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษารายงานการวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องนี้ในประเทศไทยพบว่า ยังไม่มีนักวิจัยผู้ใดเคยศึกษานิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ในลักษณะนี้มาก่อน มีเพียงรายงานการวิจัยของ นภสินธุ์ แผลงศร ที่ได้นำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับการจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของ สติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) (นภสินธุ์ แผลงศร, 2555)

สำหรับผลงานวิจัยในประเทศญี่ปุ่น นักวิจัยส่วนใหญ่มักเน้นศึกษาในเชิงประวัติความเป็นมา เหตุผลและวัตถุประสงค์ของการรวบรวม โดยจะขอยกตัวอย่างงานวิจัยบางส่วนที่ได้ทำการศึกษาและรวบรวมมา เช่น งานวิจัยของ ซะโต มะนะมิ «佐藤まなみ」 โดย ซะโต มะนะมิ ให้ความเห็นว่า ไม่ควรให้น้ำหนักของนิทานเรื่องเล่านี้ว่าเป็นนิทานส่งเสริมพระพุทธศาสนา และให้ข้อเสนอแนะเรื่องการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะนำมาศึกษาวิจัยใน

อนาคต (佐藤まなみ, 2012 , p.11-12) สำหรับโคะบะยะมิ ยะซุซุรุ ให้ความเห็นว่า นิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ไม่ใช่นิทานพระพุทธศาสนา «仏教説話」 เพราะไม่มีการแบ่งกลุ่มประเภทนิทาน รวมทั้งไม่มีการจัดลำดับเนื้อหา และที่สำคัญในตอนจบของนิทานไม่มีคำสรรเสริญหรือชื่นชมความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา (保治小林, 2008, p.1-9) ทั้งซะโต มะนะมิ และ โคะบะยะมิ ยะซุซุรุ ต่างก็ให้ความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่า นิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ไม่ใช่นิทานที่มีวัตถุประสงค์การแต่งเพื่ออธิบายความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แม้ผู้วิจัยไม่เห็นต่างจากนักวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ยังมีนิทานที่ปรากฏถ้อยคำท้ายเรื่องกล่าวสรรเสริญและชื่นชมพระพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อมยกตัวอย่างเช่น เรื่องที่ 16 “การเห็นพระโพธิสัตว์ของแม่ชี” 「尼、地藏見奉る事」 เรื่องที่ 58 “เรื่องของอิจิริผู้เริ่มการเทศนาธรรมในวัดโทโบะกุ” 「東北院菩提講の聖の事」 และเรื่องที่ 136 “เรื่องของการออกบวชเพื่อสร้างกุศล” 「出家功德の事」 แต่อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจากการศึกษาพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยฉบับใดที่กล่าวถึงภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ในภาพรวมอย่างเป็นระบบเช่นเดียวกันกับงานวิจัยนี้มาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยเชื่อว่า ผลการวิจัยน่าจะเป็นการเปิดประเด็นและมุมมองใหม่ ๆ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในแง่มุมมองต่าง ๆ ที่สะท้อนผ่านนิทานเรื่องเล่าดังกล่าว

8. บทสรุปผลการวิจัย

8.1 สรุปภาพลักษณ์ของสมณะที่พบในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะทั้งหมด 55 เรื่องพบว่า ในนิทานเรื่องเล่ามีภาพลักษณ์

ของสมณะหลากหลายสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

8.1.1 ภาพลักษณ์ด้านบวก

พบในนิทานเรื่องเล่า 23 เรื่อง มีตัวละครสมณะ 24 รูป คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านบวกในงานวิจัยฉบับนี้กล่าวโดยสรุปคือ ประการแรก เป็นบุคคลผู้ไม่ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ซึ่งบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและสามเณรในนิกายมหายานต้องถือปฏิบัติร่วมกันมี 58 ข้อ ぼつつかい じゅうじゅうしじゅうはち しょうかい ข้อ 「菩薩戒の十重四十八輕戒」 โดยแบ่งเป็นครุภาบัติ (โทษหนัก) 10 ข้อ และลหุภาบัติ (โทษเบา) 48 ข้อซึ่งการลงโทษในส่วนโพธิสัตว์ศีลนี้ ท่านจะพิจารณาโทษออกเป็น 3 ระดับคือ เจตนา บังเอิญ หรือว่าสุติวิสัย ถ้าเจตนา คือตั้งใจละเมิดข้อที่เป็นโทษหนัก ความเป็นโพธิสัตว์ขาดทันที⁴ การที่ผู้วิจัยใช้ศีลของพระโพธิสัตว์มาวิเคราะห์ เนื่องจากในพระสูตรพรหมชาลสูตร (梵網經) หรือ Brahmajala Sutra ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญเล่มหนึ่งของพระพุทธศาสนา มหายานได้กล่าวถึงศีลดังกล่าวนี้ว่า เป็นศีลสำคัญสำหรับผู้ออกบวชในพระพุทธศาสนา มหายาน โดยญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากจีนต่อมามีการกำหนดไว้ในพิธีรับศีลของผู้ออกบวชในพระพุทธรูปนิกายฉินจง และเทียนเตอ เพื่อเป็นการย้ำให้ผู้ออกบวชครองตนบนมรรคลาแห่งพระโพธิสัตว์ ประการที่สอง เป็นผู้มีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่และเป็นผู้ประกอบกรรมดีช่วยเหลือผู้อื่นครองตนตามวิถีแห่งการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์

8.1.2 ภาพลักษณ์ด้านลบ

พบในนิทานเรื่องเล่า 22 เรื่อง มีตัวละครสมณะ 23 รูป คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านลบในงานวิจัยฉบับนี้โดยสรุปคือ ประการแรก เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ซึ่งบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและสามเณรในนิกายมหายานต้องถือปฏิบัติร่วมกันทั้ง 58 ข้อ ประการที่สอง เป็นบุคคลผู้ที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

8.1.3 ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ

พบในนิทานเรื่องเล่า 10 เรื่อง มีตัวละครสมณะ 11 รูป คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ในงานวิจัยฉบับนี้โดยสรุปคือ ภาพลักษณ์ที่ไม่สามารถระบุได้อย่างเด่นชัดจากพฤติกรรมของตัวละครว่า เป็นภาพลักษณ์ด้านบวกหรือด้านลบอย่างเด่นชัด เนื่องจากตัวละครมีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน รวมทั้งไม่มีพฤติกรรมแสดงออกในฐานะของสมณะ

8.1.1 สรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะ

จากการศึกษาพบว่า สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก มีภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พบในนิทาน 14 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 7, 16, 17, 19, 45, 58, 65, 69, 73, 80, 105, 134, 142, 194 สำหรับเรื่องที่ 42 เป็นการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระคฺุยะ

กลุ่มที่ 2 เป็นบุคคลผู้มีความซื่อสัตย์และใช้พลังอำนาจพิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 9 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 9, 20, 21, 101, 105, 139, 141, 142, 191 สำหรับเรื่องที่ 42 เป็นการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระคินนอินโชโจ

กลุ่มที่ 3 เป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพฤติปฏิบัติและมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 144, 176

8.1.2 สรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ

จากการศึกษาพบว่า สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ มีภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถแบ่งออกได้เป็นได้เป็น 7 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวง มีพฤติกรรมสร้าง

⁴ 光詮小堀 (1999) 『光つたえよ伝教大師のみ心とともに歩んだ道』 (東京: 鈴木出版), p.102-104.

ความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น พบในนิทาน 10 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 5, 6, 37, 76, 79, 109, 126, 130, 133, 145

กลุ่มที่ 2 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลโดยไม่มีการระบุนความผิดอย่างชัดเจน พบในนิทาน 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 2, 25, 78, 82 สำหรับเรื่องที่ 78 เป็นการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระมิรุโระโตะโซโจ

กลุ่มที่ 3 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ ในข้อที่ 3 โดยยึดติดในกามตัณหาที่มีพฤติกรรมส่อไปในทางมีเพศสัมพันธ์กับสตรีหรือเพศเดียวกัน พบในนิทาน 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 1, 60, 78 สำหรับเรื่องที่ 78 เป็นการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระโสโยะหรือพระโซโจ แห่งวัดอิชิโจ

กลุ่มที่ 4 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ ในข้อที่ 1 โดยการฆ่าสัตว์และสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 127, 168

กลุ่มที่ 5 เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจพิเศษและใช้พลังอำนาจพิเศษในการทำร้ายผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 36, 173

กลุ่มที่ 6 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว พบในนิทาน 1 เรื่อง คือ เรื่องที่ 55

กลุ่มที่ 7 เป็นบุคคลผู้ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ พบในนิทาน 1 เรื่อง คือ เรื่องที่ 11

8.1.3 สรุปผลการศึกษาลักษณะด้านอื่น ๆ

จากการศึกษาพบว่า มีตัวละครสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ซึ่งไม่สามารถจัดกลุ่มไว้ในกลุ่มภาพลักษณ์ด้านบวกและด้านลบได้ มีภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน พบในนิทาน 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 67, 88, 104, 143, 169, 140

กลุ่มที่ 2 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมที่ไม่สามารถระบุชี้ชัดลงไปได้ว่ามีความเชื่อถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ เนื่องจากไม่มีการปฏิบัติกิจในฐานะของสมณะในพระพุทธศาสนาเช่น การสวดมนต์ เป็นต้น พบในนิทาน 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องที่ 12, 13, 42, 182 สำหรับเรื่องที่ 42 มีตัวละครสมณะ 2 รูปมีภาพลักษณ์เดียวกัน

บทสรุปและอภิปรายภาพลักษณ์ของสมณะ

จากผลการศึกษาลักษณะของสมณะในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ใน 3 ภาพลักษณ์ พบว่าตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์ที่หลากหลายมีความเป็นปุกุซน โดยพบทั้งภาพลักษณ์ด้านบวก ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่า ภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เมื่อรวมกันแล้วจะมีจำนวนตัวละครมากกว่าครึ่งที่ไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์ที่แน่ชัด ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้วิจัยคิดว่า อาจเนื่องมาจากเหตุผล 2 ประการดังนี้

ประการแรก เนื้อหาของเรื่องเล่าซึ่งเกี่ยวข้องกับสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ น่าจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาโดยผู้ใดผู้หนึ่ง แล้วมีการเล่าสืบต่อกันมาเพื่อความบันเทิงในหมู่สมณะและผู้คนในสมัยนั้น ไม่สามารถอ้างอิงตัวบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากไม่มีตัวตนอยู่จริง ทั้งนี้เนื่องจากนิทานหลายเรื่องพฤติกรรมของสมณะนั้นดูสุดโต่งเช่น ทำตัวตลกขบขัน น่าอาย และไร้ศีลธรรมยิ่งเสียกว่าคนธรรมดา ซึ่งขัดกับภาพลักษณ์ของสมณะที่ผู้คนในสังคมคาดหวัง ทั้งนี้เนื่องจากผู้เล่าอาจต้องการที่จะแต่งเติมทำให้เนื้อหาเรื่องราวของนิทานมีความสนุกสนานยิ่งขึ้น

ประการที่สอง เนื้อหานิทานบางเรื่องน่าจะมีเค้าเรื่องจริงอยู่บ้าง แต่อาจเป็นเจตนาของผู้เล่าเองที่ไม่ต้องการเปิดเผยชื่อและตำแหน่งของสมณะนั้น ๆ เพราะจากการศึกษาพบว่า บางครั้งมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับ

สถานที่เกิดเหตุการณ์ เช่น ภูเขาอิเอะอิ เป็นต้น แม้ผู้เล่ามิได้ระบุชื่อบุคคลแต่ผู้อ่านก็พอคาดเดากันได้ว่าเป็นสมณะที่ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ และการกล่าวถึงสมณะที่สวดคาถาธารณีสสูตรซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในทุกหมู่สมณะผู้ศึกษาพระพุทธศาสนานิกายมิจิงงน แสดงให้เห็นว่าผู้เล่าอาจมีข้อมูลในระดับหนึ่ง แต่หลีกเลี่ยงที่จะเปิดเผยชื่อตัวละครก็เป็นได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านคาดเดาไปเองเพื่อเพิ่มอรรถรสและความสนุกสนานทางด้านเนื้อหาแทนที่จะบอกเนื้อหาเรื่องราวและชื่อตัวละครทั้งหมด ซึ่งอาจเป็นการกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของผู้อ่านมากยิ่งขึ้น

สำหรับสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกนั้น ตัวละครส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์อยู่ในระดับสูง เป็นสมณะผู้มีชื่อเสียงและเป็นบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาสามารถสืบค้นประวัติได้จริงจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนั้นเนื้อหาของนิทานที่นำเสนอมักจะเป็นในลักษณะของการส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาของสมณะในพระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ และเชื่อว่าเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าส่วนใหญ่อาจมีเค้าโครงมาจากเรื่องจริงอยู่บ้าง เพราะมักจะมีข้อความกล่าวถึงพฤติกรรมของสมณะเหล่านั้นอย่างชื่นชมและเคารพยกย่องเช่น เรื่องราวของพระโจกันโซโจในเรื่องที่ 20 เรื่องที่ 21 และเรื่องที่ 139 ทั้งนี้เนื่องจากภาพลักษณ์ที่ปรากฏในนิทานสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติของสมณะ ที่บอกถึงความสามารถในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตัวละครว่า มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักและเคยศึกษาพระพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิและนิกายมิจิงงน ซึ่งเน้นเรื่องพิธีกรรมการทำ คะจิโคโด⁵ เพื่อช่วยเหลือผู้คน

แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับเรื่องราวของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ บางเรื่องก็มีการเปิดเผยชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจนเช่นกัน เช่น เรื่องที่ 55 และเรื่องที่ 78 แม้จะมีการเปิดเผยชื่อและตำแหน่ง

แต่เมื่อศึกษาประวัติของพระทั้งสามรูปกลับไม่พบเรื่องราวตามที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเจตนาของผู้เล่าที่นำชื่อพระชั้นสูงที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งตามจินตนาการของผู้อ่านจะนึกภาพของพระผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมสูงส่ง มีการปฏิบัติดีเป็นที่เคารพศรัทธามาแต่งเรื่องราวไว้มีความตรงกันข้ามคือการประพฤติกิเลสชั่ว ทำผิดศีลธรรม เช่น การนำข้าววัดไปใช้ส่วนตัว การมีสัมพันธ์ทางเพศกับเณรในวัด เป็นต้น หรือการนำเสนอเรื่องราวพฤติกรรมของสมณะชั้นสูงที่ไม่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมทางสงฆ์มาเล่าอย่างสนุกสนานสร้างอารมณ์ขันให้ผู้อ่าน เช่น เรื่องที่ 182 เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านอุกคิดว่า สมณะผู้ออกบวชในพระพุทธศาสนาแม้จะผ่านการฝึกปฏิบัติตนมาอย่างเข้มงวดในเรื่องการระงับกิเลส ความละอายและเกรงกลัวต่อบาปแท้ที่จริงแล้วก็ยังเป็นมนุษย์ผู้หนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์แบบสามารถทำสิ่งผิดศีลธรรมได้เหมือนคนธรรมดา ตำแหน่งทางสงฆ์ที่จักรพรรดิทรงแต่งตั้งให้ ไม่ใช่สิ่งที่สามารถยึดถือได้ว่า สมณะผู้นั้นสามารถตัดกิเลสได้อย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและเป็นสมณะในอุดมคติที่ผู้คนในสังคมคาดหวังได้ และเป็นที่น่าสังเกตว่า จากการนำชื่อของสมณะชั้นสูงมาเป็นข้อมูลอ้างอิงหลักในการแต่งนิทานโดยทำให้มีภาพลักษณ์ด้านลบหรือภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของผู้เล่านั้น แสดงให้เห็นถึงความลุ่มลึก และมีอัจฉริยภาพในการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ของผู้เล่าว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ต้องการรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งแตกต่างจากสิ่งที่ตนเคยรับรู้มา ดังนั้นการใส่เนื้อหาเรื่องราวที่สร้างความผิดหวัง ขัดแย้งกับข้อมูลในจินตนาการของผู้อ่านจะช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านมีความสนใจ อยากรู้อยากเห็น อยากรติดตามเนื้อหาเรื่องราวในนิทานมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษานิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริสามารถสรุปได้ว่า ผู้เล่านิทานไม่มีเจตนาที่จะนำเสนอภาพลักษณ์ด้านบวกเพียงด้านเดียวของสมณะเพราะ

⁵ คะจิ 加持 ซึ่งเป็นการใช้ท่าทางร่างกาย เช่น การประสานนิ้วชี้ การอุมือสองข้างเข้าด้วยกัน หรือการสวดคาถา รวมทั้งการใช้จินตนาการเพื่อขอพลังอำนาจจากพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาช่วยเหลือผู้คนให้พ้นเคราะห์กรรม ส่วนคำว่า คิโด 加持 是 เป็นพิธีกรรมที่เน้นการสวดภาวนาให้พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป้าหมายสูงสุดของการประกอบพิธีกรรมคือ คือ ต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงมาช่วยเหลือผู้คนตามความปรารถนาของผู้ประกอบพิธีกรรม บางทีมักเรียกพิธีกรรมดังกล่าวนี้ว่า คะจิโคโด

ภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ในนิทานเรื่องเล่ามีจำนวนมากถึง 32 เรื่อง โดยแบ่งเป็นภาพลักษณ์ด้านลบ 22 เรื่อง และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ 10 เรื่อง จากนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษาทั้งหมด 55 เรื่อง ส่วนสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกมี 23 เรื่อง ภาพลักษณ์ของสมณะที่พบในนิทานเรื่องเล่ามีความหลากหลาย มีทั้งที่สามารถตัดสินจากพฤติกรรมที่ปรากฏได้อย่างชัดเจนว่าเป็นภาพลักษณ์ด้านบวกหรือลบ และไม่สามารถตัดสินได้อย่างชัดเจนแม้จะมีการอ่านวิเคราะห์และพยายามตีความเจตนาผู้เล่าแล้วก็ตาม

เกี่ยวกับประเด็นที่ว่า เหตุใดผู้คนในสมัยเฮอันและคะมะกุระจึงมีการเล่าเรื่องทำนองที่มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครที่หลากหลายเช่นนี้ ผู้วิจัยคิดว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้น เมื่อพระพุทธศาสนาแบบใหม่「新仏教」⁶ ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจ ได้เผยแพร่ลงมาสู่ชนชั้นสามัญและเป็นที่เชื่อถือศรัทธาของคนทั่วไปทำให้มีสมณะออกบวชเพิ่มมากขึ้น และภายใต้สถานการณ์บ้านเมืองที่ไม่สงบเนื่องจากภัยสงครามทางการเมือง เกิดภัยธรรมชาติ ผู้คนอดอยากและเกิดโรคภัยระบาด ผู้คนซึ่งไร้ที่ยึดเหนี่ยวจึงหันมายึดเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ในบรรดาสมาณะที่มีอยู่มากมายในสมัยนั้น อาจมีสมณะบางรูปที่อาศัยช่องทางความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนมาโกหกและหลอกลวงเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน โดยไม่สนใจศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

8.2 สรุปความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า อูจิกูอิ โมะโนะงะตะริ

8.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก

จากการศึกษาพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ใน 6 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

8.2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคม โดยพบความเชื่อดังกล่าวใน 5 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษในการรักษาอาการเจ็บป่วย พบในเรื่องที่ 101, 191
2. สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝนพบในเรื่องที่ 20
3. สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษสามารถสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมเพื่อปัดเป่าวิญญานหรือสิ่งชั่วร้ายที่เป็นอัปมงคล พบในเรื่องที่ 21
4. สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษสามารถหยั่งรู้อนาคตได้ พบในเรื่องที่ 109
5. สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีอิทธิฤทธิ์สามารถเหาะเหินไปบนท้องฟ้าได้ พบในเรื่องที่ 105

8.2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จีโสะและเทพเจ้า พบในเรื่องที่ 16, 45, 17

8.2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะ พบในเรื่องที่ 7

8.2.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานะของสตรีเพศที่ไม่สามารถบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยตนเอง พบในเรื่องที่ 19

8.2.1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการบวชซ้ำหรือการบำเพ็ญปฏิบัติใหม่อีกครั้ง พบในเรื่องที่ 194

8.2.1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตายของสมณะผู้ประกอบกรรมดีพบในเรื่องที่ 73, 194

8.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ

⁶ พระพุทธศาสนาแบบใหม่หรือแนวใหม่ ส่วนใหญ่มักจะหมายถึง พระพุทธศาสนา 6 นิกายหลักในสมัยคะมะกุระ (ค.ศ.1192-1603) ได้แก่ นิกายโจโดะ (浄土宗) นิกายโจโดะฉิน (浄土真宗) นิกายจิ (時宗) นิกายนิชิเรน (日蓮宗) นิกายรินสออิ (臨濟宗) นิกายโซโด (曹洞宗) มีบางตำรารวมเอาพระพุทธศาสนา นิกายเท็นดะอิ (天台宗) และฉิงงัน (真言宗) ในสมัยเฮอันเข้าไปด้วย

จากการศึกษาพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาใน 7 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

8.2.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีคาถาอาคมเก่งกล้าเหนือคนธรรมดาและ สามารถใช้คาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่น

8.2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เทพมิถิยะมี⁷ พบในเรื่องที่ 126, 127

8.2.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับยุคเสื่อมของพระพุทธศาสนา พบในเรื่องที่ 36

8.2.2.4 ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของสัทธรรมปุณฑริกสูตร พบในเรื่องที่ 60

8.2.2.5 ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์วิโสของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว พบในเรื่องที่ 82

8.2.2.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตาย โดยการปลิตชีพ่าตัวตายในน้ำของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว พบในเรื่องที่ 133

8.2.2.7 ความเชื่อเกี่ยวกับการงดฉันเมล็ดธัญพืช 5 ชนิดของสมณะในพระพุทธศาสนา พบในเรื่องที่ 145

8.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ

จากการศึกษาพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาใน 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

8.2.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษและบุญบารมี พบในเรื่องที่ 67

8.2.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปนัมัสการ

วัดและศาลเจ้าแล้วเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้สมปรารถนาพบในเรื่องที่ 88

8.2.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการที่เทพเจ้าหรือคัมภีร์ในลัทธิชินโตรังเกียจสมณะในพระพุทธศาสนา พบในเรื่องที่ 140

8.2.3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการแก้กรรมทำพฤติกรรมแปลกประหลาดและไม่เหมาะสมของสมณะแต่กลับทำให้เป็นที่เคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก พบในเรื่องที่ 143

บทสรุปและอภิปรายสรุปผลความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก ด้านลบ และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่สะท้อนในนิทานเรื่องเล่าส่วนใหญ่เป็นความเชื่อของพระพุทธศาสนาในนิกายเท็นดะอิก นิกายมิงงน นิกายโจโคและนิกายโจโคมิน ซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธากันมากในช่วงสมัย เอฮันและคัมมะกุระตอนต้น โดยเฉพาะความเชื่อที่พบในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกนั้น เป็นลักษณะการมุ่งส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเชื่อถือศรัทธาในแนวคิดคำสอนของพระพุทธศาสนาในนิกายต่าง ๆ ของชาวญี่ปุ่น และนอกจากนี้ยังมุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดความเคารพศรัทธาในตัวละครสมณะอีกด้วย เช่น เรื่องพระคันนอนอินโซโจผู้ออกบวชในนิกายเท็นดะอิก สวดมนต์รักษาอาการแขนหักของพระคยูยะได้ในเรื่องที่ 142 เป็นต้น ส่วนความเชื่อที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ นั้นส่วนใหญ่เป็นลักษณะการสะท้อนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น มิได้มุ่งส่งเสริม

⁷ มิถิยะมี 式神 หมายถึง เทพผู้คอยรับใช้จอมเมียวจิหรือพวกนักพยากรณ์หรือสมณะผู้มีญาณแก่กล้าตามคำสั่ง สามารถกลายร่างมนุษย์ สัตว์และปีศาจ ผู้ที่สามารถใช้งานเทพนี้ได้จะต้องมีวิชาอาคมแก่กล้าเชื่อกันว่า เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการทำคะจิตโด

ให้ผู้คนเกิดความเชื่อถือและศรัทธาในคำสอนของ พระพุทธศาสนานิกายนั้น ๆ รวมทั้งมิได้มุ่งส่งเสริมให้ ผู้คนเคารพศรัทธาในพฤติกรรมของตัวละคร เช่น เรื่อง ที่ 133 ที่เป็นการสะท้อนความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีโดยวิธีการปลิตชีพ ตนเองในน้ำของสมณะ แต่ผู้เล่านำเสนอภาพลักษณ์ด้าน ลบของตัวละคร แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ยังมีนิทานบางเรื่องของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและ ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ที่มุ่งเสริมให้คนเกิดความเชื่อถือ และศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน แต่ไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้คนเชื่อถือและศรัทธาในพฤติกรรม ของสมณะ เช่น นิทานเรื่องที่ 88 เรื่องของพระคะโนที่ ทำผิดศีลจนต้องตกรกหลังความตาย และพระโพธิสัตว์ จิโสได้ลงไปช่วยเหลือนรก ผลการศึกษาพบความเชื่อ ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าจำนวนมาก เรียงตามลำดับ ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคม

ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นความ เชื่อของพระพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกีย และความ เชื่อของพระพุทธศาสนาที่มีการการผสมผสานกับลัทธิ ชินโตแบบมูเก็นโดและอเมียวโดซึ่งเน้นการสวดมนต์ และการประกอบพิธีกรรมเป็นการใช้ประโยชน์จาก พระพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน (现世利益) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชนชั้นสูงที่ต้องการ ใช้สมณะเป็นฐานอำนาจทางการเมืองและผู้คนทั่วไปใน สมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น

2. ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระ โพธิสัตว์จิโส

ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นความ เชื่อของพระพุทธศาสนานิกายมหายานของญี่ปุ่นในเกือบ ทุกนิกายโดยเฉพาะนิกายเท็นดะอิ โจโดะและโจโดะฉิน ซึ่งเน้นในเรื่องของพระปณิธานขององค์พระโพธิสัตว์ที่จะ

ต้องช่วยเหลือสรรพสัตว์ทุกผู้ทุกนามให้พ้นทุกข์โดย เฉพาะความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสซึ่งเชื่อว่า มีรูปลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ ถือเป็นการใช้พระพุทธ ศาสนาเพื่อหวังผลในชาติหน้า (来世利益)

3. ความเชื่อเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตาย

ผลการศึกษาพบว่า เนื่องจากสภาพสังคมและบ้าน เมืองในปลายสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้นนั้น อยู่ในภาวะไม่สงบสุข เกิดโรคระบาดและภัยพิบัติต่าง ๆ ประกอบกับเกิดความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาได้มาถึง จุดเสื่อม「末法」ในปีค.ศ.1052 สมณะในต่างนิกายมี พฤติกรรมเป็นปฏิปักษ์ต่อกันหันมาถือครองอาวุธต่อสู้ กันเอง ทำให้ผู้คนในสังคมรู้สึกไร้ที่พึ่งพา ไม่มีความหวัง ในโลกปัจจุบันแล้ว ดังนั้นความเชื่อเรื่องการไปเกิดยัง แดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตายจึงได้ รับการตอบรับจากผู้คนในสังคมอย่างแพร่หลาย

ผลการศึกษาจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบ ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ เป็นความเชื่อที่ เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา มหายานนิกาย ต่าง ๆ ที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาในสมัยเฮอันจนถึงสมัย คะมะกุระตอนต้น ซึ่งเชื่อว่าเป็นช่วงที่มีการแต่งและ รวบรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ลักษณะ ของความเชื่อส่วนใหญ่จะสะท้อนออกมาในเชิงของ วัฒนธรรมกล่าวคือ มีธรรมเนียมการปฏิบัติและการ สืบทอดต่อกันมา เช่น ความเชื่อเรื่องการขอฝน การสวด มนต์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เป็นต้น โดยเป็นการใช้ พระพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบันและชาติหน้า มากกว่าความเชื่อที่เป็นแก่นแท้ของปรัชญาพระพุทธ ศาสนาในลักษณะที่เป็นสากลซึ่งสอนให้ผู้คนเชื่อเรื่องกฎ แห่งกรรม การกระทำความดีละเว้นความชั่วการละอาย และเกรงกลัวต่อบาป

ผลจากการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะและความ เชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ พบว่า ตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์หลากหลาย

หลายมีทั้งด้านบวก ด้านลบ และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ส่วนประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะเงะตะริ เป็นความเชื่อของสมณะในพระพุทธศาสนา ปรากฏเห็นตะอิ นิกายฉิงงนและนิกายโจโตะ ในช่วงสมัยเออันและคะมะคุระตอนต้น ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าว มักปรากฏในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ ด้านบวก ซึ่งผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

8.3 ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผลงานวิจัยฉบับนี้ มีการศึกษาวิเคราะห์ เนื้อหานิทานเรื่องเล่าอย่างเป็นระบบ ผู้สนใจสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษานิทานเรื่องเล่าเรื่องอื่น ๆ ของญี่ปุ่น ทั้งในสมัยเดียวกันและใกล้เคียง และนำไปต่อยอดการศึกษาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ของชาวญี่ปุ่นในสมัยเดียวกัน หรือใกล้เคียงในเชิงประวัติ ของบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ประทุม อังกรโรหิต. (2553). *พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [2] สุมาลี มหานครรังค์ชัย. (2550). *พระพุทธศาสนามหายาน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- [3] อรรถธยา สุวรรณระดา. (2558). *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] いまいじょうえん ひろせよしひろ むらこしえいゆう もらつきますみ
今井淨圓・廣瀬良弘・村越英裕・望月真澄 (2013). 『知っておきたい仏像と仏教』 東京：宝島社.
- [5] おおしまたけひこ
大島健彦 (1985). 『宇治拾遺物語』 東京：新潮社.
- [6] かわばたよしあき
川端善明 (1978). 『鬼と仏と人間の小さな物語』 東京：平凡社.
- [7] こじまたゆき
小島考彦 (2014). 「説話を読み解く：宇治拾遺物語の戦略」 『成城国文学論集』 36：12.
- [8] こばやすはる ますこかずこ
小林保治、増古和子. (2013). 『宇治拾遺物語』 東京：小学館.
- [9] こみお和晃 さとう
光詮小堀 (1999). 『光つたえよ伝教大師のみ心とともに歩んだ道』 東京：鈴木出版.
- [10] さとう
佐藤まなみ (2012). 「宇治拾遺物語」における仏教否定定めるの思考—第一〇四話獬師、仏ヲ射事」 『立正大学大学院国文学専攻院生会』 12：11-12.
- [11] ひさきゆきお
久木幸男 (1973). 『日本の宗教』 東京：サイマル出版会.
- [12] ますだひでみつ
増田秀光 (2005). 『仏教人物の事典：高僧. 名僧風狂の聖たち』 大日本印刷株式会社.
- [13] まぶちかずお くにさきみまる こんのおる
馬淵和夫・国東文麿・今野達 (1971). 『今昔物語』 東京：小学館.

หน่วยงานผู้แต่ง: นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Affiliation: A student of Ph.D. Program in Japanese Culture and Literature,

Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

Corresponding email: yobomo3@hotmail.com